

Карпов В.В.

УДК 371.132:784

**ЗНАЧЕННЯ РОБОТИ НАД ПРИГОЛОСНИМИ ЗВУКАМИ В ПРОЦЕСІ
ВДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ**

Анотація. Стаття присвячена проблемам музичної педагогіки, пов'язаним з оволодінням співою технікою, насамперед з тренуванням подачі приголосних звуків, яка за всієї вагомості інших компонентів співу має в ньому вкрай важливе значення, а відтак має безпосередній стосунок до виразності вокального виконання. Належне звучання приголосних – характерна риса для співу взагалі і для академічного співу зокрема. Адже воно є запорукою чіткої дикції, темпоритмики, а відтак і загалом вокальної майстерності.

Дослідник підкреслює, що оволодіння належною подачею приголосних звуків важливе для вдосконалення інших елементів вокальної техніки.

Ключові слова: музична педагогіка, вокал, подача приголосних звуків, виразність виконання.

Аннотация. Статья посвящена проблемам музыкальной педагогики, связанным с овладением певческой техникой, прежде всего подачей согласных звуков, которая при всей важности иных компонентов пения имеет в нем особое значение, а следовательно непосредственно связана с выразительностью вокального исполнения. Надлежащее звучание согласных – весьма характерная черта пения вообще и академического пения в частности. Ведь оно является залогом четкой дикции, темпоритмики, а следовательно и общего вокального мастерства.

Исследователь подчеркивает, что овладение надлежащей подачей согласных звуков весьма важно для усовершенствования иных элементов вокальной техники.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, вокал, подача согласных звуков, выразительность исполнения.

Summary. The article is devoted to the problems of the musical pedagogic connected with the possessing of singing technique, first of all with a giving of consonants. The consonants beyond an importance of other components of performing play here a special role and therefore they are closely connected with the expressiveness of the vocal performance. The correct phonation of consonants is typical feature of academic singing and singing at all. Nevertheless it is a bail of legible elocution, temp and rhythm and therefore of a general vocal ability.

The researcher lays stress on mentioned role of consonants and writes that the possessing of correct singing of them is very important in feather improvement of the other elements in vocal technique.

The author of the article leans upon the works by V. A. Bagadurov, B. O. Bazilikut, L. V. Dmitriyev, U. Y. Yutsevich and other well known researches and musical pedagogues. But he previously uses here his own experience as the professor in Crimean University of Culture, Art and Tourism, in Crimean Humanitarian University as well as the leading actor and singer in Crimean Academic Ukrainian Musical Theatre.

Key words: musical pedagogic, singing, consonants, vocal ability.

У попередніх моїх статтях, опублікованих у науковому журналі «Культура народів Причорномор'я», йшлося про більш загальні проблеми вокальної педагогіки, а також про такий конкретний елементу вокальної техніки як оволодіння подачею голосних звуків. Нинішня стаття присвячена такому вкрай важливому аспекту вокальної техніки як належна подача приголосних.

Загально визнано, що за всієї вагомості інших компонентів співу звучання приголосних має в ньому неабияке значення. Про це йдеться в працях таких дослідників та педагогів як В.А. Багадуров [1], Б.О. Базілікут [2], Л.В. Димитрієв [3], Ю.Є. Юцевич [8] та ін. Враховуючи спостереження й висновки попередників, я в цій статті, як і в опублікованих раніше, спираюсь також на досвід власної педагогічної діяльності у Кримському університеті культури, мистецтв і туризму, Кримському гуманітарному університеті, і, звичайно ж, на досвід творчої роботи в Кримському академічному українському музичному театрі.

Приголосні звуки (як мовні так, і вокальні) виникають внаслідок активності мовних органів, таких як язик, губи, тверде й м'яке піднебіння. Виконуючи спільну роботу, вони впливають один на одного й один без одного не можуть створити слово. Притім зіпсувати їхню спільну справу може невірно поданий як голосний, так і приголосний звук. Природа голосних у вокальному виконанні має більш-менш окреслений порядок. З приголосними ж справа дещо складніша. Легкі відхилення голосних не так впливають на зміст виконуваного, а от до виконання приголосних вимоги жорсткіші. Приголосні мають бути особливо точними й чіткими. Приблизність у виконанні приголосного неминуче спотворює і голосний звук, що з ним взаємодіє, вимова втрачає чіткість, а відтак мовлення і мова в цілому зазнають деформацій. Спів із приблизними та млявими приголосними нагадує потік під час повені або ріку без берегів.

Знайомство з природою голосних і приголосних звуків дає можливість зробити висновок, що вимова приголосних набагато складніша, ніж вимова голосних. Виконання голосних вимагає від співака принаймні належно відкритого рота і відповідної форми губ, а при утворенні приголосних струмись видиху зустрічає більш значні перешкоди, для подолання яких необхідно більше повітря, ніж для голосних, та більшої енергійності порухів різних частин мовного апарату. Наприклад, при вимові *б, п* змикаються і розмикають губи, при вимові *т, д* язик упирається і відривається від передніх верхніх губ. Такі відмінності між голосними та приголосними звуками ще більше ускладнюють їх взаємодію у співі, адже нерівномірність хвиль дихання при змикання і розмикання голосних звуків вимагає більш напруженої роботи гортані.

Зазначені явища зумовлені природою. Тож наше завдання полягає в тому, аби докласти максимальних зусиль задля того, аби приголосні були чіткими, точними й короткими. Від цього й перерви в диханні теж

будуть нетривалими, що дуже полегшить спів. Належна взаємодія між голосними і приголосними зможе зменшити перерви в диханні і вокальній лінії, а відтак активізувати мовний апарат. Цілком зрозуміло, що чітко, точно побудований приголосний звук позитивно впливає на якість сусіднього голосного звука.

Відомо, що приголосні поділяються за певними ознаками, за способом утворення, та перешкодами, які вони зустрічають, за місцем утворення. За участю голосу і шуму в їхньому творенні приголосні поділяються на розряди. Сонорні (від лат. *sonare* – звучати) – це найбільш звучні приголосні, найбільш зручні для співу. До них належать *в, л, м, н, р*. Ці приголосні найменше заважають вільній течії звукових хвиль, утворюваних голосовими зв'язками, при проходженні цих хвиль ротовою порожниною. Поруч із сонорними виділяються шумні приголосні, які в свою чергу розрізняються як дзвінки й глухі. До дзвінких належать *б, г, д, дж, з, дз*. Дзвінкі приголосні утворюються за рахунок певної, хоч і не дуже активної роботи голосових зв'язок, переважно їхнього коливання. Глухі ж приголосні утворюються за рахунок посиленої роботи артикуляційного апарату, при їх утворенні голосові зв'язки майже не працюють. До глухих належать *п, ф, х, т, ш, ч, с, ц*.

Більш детально знайомство з приголосними звуками відкриває нам важливі для співака особливості й деталі. Відомо, що дзвінким приголосним відповідають глухі, такі паралельні звуки утворюються в одному й тому ж місці мовного апарату, одними й тими ж органами, відтак їх ще називають парними приголосними. А відрізняються вони особливими прикметами. У дзвінких приголосних ми чітко чуємо наявність голосу, а у глухих він відсутній.

За місцем перешкоди звуковим хвилям видиху, видиховому струменю, за місцем утворення приголосні поділяються на гортанні (*г* – придиховий); задньоязичні (*т, к, х*); середньоязичні (*й, дз*); передньоязичні (зубні – *д, т, з, с, л, н, дз*; альвеолярні – *р, ж, ш, ч, дж*); губні, точніше губно-губні (*б, м*) та губно-зубні (*в, ф*). Заглиблюючись у деталі характеру перешкод, з яким зустрічається голосовий струмінь, розглядаючи способи творення приголосних, бачимо, що вони мають ще більш детальний розподіл. Можемо говорити про такі приголосні як проривні (це нетягучі звуки, їх доречно розглядати парами: *б – п, д – т, к – г*); фрикативні, або щілинні (з вокальної точки зору доволі тягучі: *в, ф, з, с, ж, ш, х, з*); носові (*м, н*); плавний (*л*); вібраційний (*р*). Найбільш незручні для співу приголосні звуки – це так звані африкати (від лат. *affrico* – притираю). До них належать шиплячо-свистячі (*ч, ц*), шиплячі (*ж, ш, дж, ч*), свистячі (*з, с, дз, ц*). Такі приголосні відчутно позбавляють плавну течію музичних хвиль благозвучності і приємного слухового сприймання. Тож їх надмірність у вокальному тексті небажана. Але володіти їх належною подачею співакові все ж необхідно.

Врахування природних особливостей звучання приголосних звуків має вкрай важливе значення для належного оволодіння співочою технікою. Можна сказати, що природа приголосних за їх рото-замикальною і відповідно розмикальною функцією у вокальному сенсі є негативною. Тому, працюючи над приголосними, слід ставитися до них з особливою увагою і зробити все можливе, щоб вони під час виконання звучали бездоганно й співучо. А це можливе лише за умови щоденного відпрацювання артикуляційних вправ і текстів, у поєднанні з іншими мовно-вокальними завданнями. І лише тоді наслідки будуть позитивними, коли ця робота буде не механічною, а свідомою та емоційно насиченою.

Недоліки у вимові приголосних зустрічаються доволі часто. Щоденні тренувальні вправи розвивають і закріплюють їхню вимову.

Насамперед рекомендується вимова кожної приголосної з голосними – *бі, бе, ба, бо, бу, би; ві, ве, ва, во, ву, ви* і т. п.; *бібібі, бебебе, бабаба, бобобо, бубубу, бибиби; бібібібібін, бебебебебен, бабабабабан, бобобобобоп* і т. п. Ефективною вправою на сполучення приголосних з голосними може бути *к-п-т (п-т-к, т-к-п) + і, е, а, о, у, и* тощо.

Далі доречно переходити до текстових вправ. Тут особливо ефектні приказки й скоромовки. Вони сприяють виробленню чіткої та ясної дикції, досягненню чистоти мовлення, свідомій та легкій вимові в різних темпах. Це значною мірою допомагає долати ковтання звуків, упорядковувати темп мовлення (повільний, середній, швидкий), сприяє вмінню невимушено й легко, непомітно для слухачів переходити від одного темпу до іншого, досягати чіткої та зрозумілої вимови.

При роботі над скоромовками рекомендується розпочинати з повільного темпу з поступовим прискоренням його до потрібного. Аби досягти чіткої вимови всіх звукосполучень, скоромовку ліпше спочатку вимовляти по складах, поки вона не набуде безпомилкового звучання. Після цього вся фраза вимовляється безгучно, потім пошепки і лише наприкінці вправи на повний голос, але спершу в дуже повільному темпі. При тому неодмінно слід вимовляти скоромовки не механічно, а свідомо, з чітким розумінням як їхнього змісту, так і особливостей їхньої стильової форми.

Хочу підкреслити результативність педагогічного принципу засвоєння як теоретичного, так і практичного матеріалу в його послідовності від простого до складного. Починати роботу необхідно з невеличких, неважких скоромовок, поступово ускладнюючи їх. Для першого разу можна взяти не більше двох-трьох скоромовок. При роботі над скоромовками необхідно також уважно стежити за диханням. Від скоромовок варто переходити до ширших тестів.

Майбутньому співакові в його творчо-виконавській роботі необхідно вміти користуватись різним темпоритмом, зберігаючи при цьому позитивні якості голосу. Мовні недоліки можуть бути викликані як надмірною квапливістю, так і як монотонністю виконання. Ці недоліки можна усунути, вдавнившись до читання відповідних текстів в уповільненому темпі, стежачи за паузами та розділовими знаками. Якщо

звук голосу стає різким, а слова дратують, необхідно відшукувати відповідно тихі, спокійні інтонації. Протяжна вимова сполучень *мі, ме, ма, мо, му, ми* і т.п. розвиває зібраність звуку, його бархатистість і м'якість.

Закінчивши відпрацювання текстових вправ, потрібно перенести увагу на вокальну мову, а це і робота над елементами вокально-виконавської виразності, вироблення рухливості, чіткості і легкості голосоведіння в цілому. Починаючи займатися співом і його технікою, майбутній співак має бути готовий опанувати такі його складові як дихання, звукоутворення, звуковедення, дикція, при цьому необхідно враховувати особливості кожної з цих складових. На все це слід навчитися звертати увагу водночас, адже всі ці начебто окремі і самостійні аспекти насправді глибоко пов'язані між собою і залежні один від одного, хоч і мають свої особливості. Відносно самостійним є лише дихання, але слід звернути увагу на те, що ключовим тут є слово «відносно». Для того, аби вокалістові щось зробити (відтворити звук, вокальну фразу, проспівати пісню) всі зазначені аспекти мають діяти одночасно, взаємозалежно й злагоджено.

Якщо займатися лише диханням, можна досягти досить значних показників, але не навчитися співати. Працюючи над голосними, можна значною мірою врахувати й розвинути характер звуку, висоту, реєстр тощо. Якщо ж недостатньо рахуватися з приголосними, вони можуть зіпсувати всі зусилля, набуті в роботі над диханням, над голосними, і загалом зіпсувати увесь спів. Працюючи над співочою мовою, слід поєднувати голосні і приголосні також у різних словосполученнях. Все це поліпшить вокально-дикційні навички і зменшить труднощі в користуванні голосовим і мовним апаратами, труднощі, що виникають в цій роботі.

Врахування природних особливостей звучання приголосних звуків має неабияке значення для належного оволодіння співочою технікою. Увага до приголосних вкрай важлива в роботі над дикцією та іншими елементами вокалу. Ретельно відшліфована артикуляція приголосних звуків робить мову ясною та розбірливою. Надійність голосу – це його здатність звучати без втоми протягом потрібного часу при незмінній чистоті й повноті звуків. Належне опанування вокальною подачею приголосних звуків, як бачимо, тут має дуже важливе значення.

Джерела та література:

1. Багадуров В. А. Очерки по истории вокальной методологии: в 3 частях / В. А. Багадуров. – М.: Музгиз, 1929; 1932; 1937.
2. Базілікут Б. О. Орфоепія в співі / Б. О. Базілікут. – Львів, 2001. – 368 с.
3. Дмитриев Л. Б. Гласные в пении / Л. Б. Дмитриев // Вопросы вокальной педагогики: Вып. 1. – М.: Госмузиздат, 1962. – С. 77–130.
4. Донец-Тессейр М. Э. Опыт воспитания сопрано / М. Э. Донец-Тессейр // Вопросы вокальной педагогики: Вып. 3. – М.: Госмузиздат, 1967. – С. 120–133.
5. Євтушенко Д. Питання вокальної педагогіки / Д. Євтушенко, М. Михайлов-Сидоров. – К.: Мистецтво, 1963. – 280 с.
6. Карпов В. В. Работа педагога по развитию техники голоса (баритона) / В. В. Карпов // Культура народов Причерноморья. – 2010. – № 137. – С. 172–176.
7. Карпов В. В. Работа музыкального педагога над развитием выразительности вокального исполнения / В. В. Карпов // Культура народов Причерноморья. – 2010. – № 183. – С. 98–100.
8. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич. – К.: Музична Україна, 1998.

Додаток. Зразки скоромовок

Не жаліла мама мила, мила мама з милом милу. Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят. Водовоз віз воду з водопроводу. Дала Даша Маші сироватку з-під простокваші. Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню: «Так, як ти, не вмю я, ти не вмєш так, як я». Схопив Клим клин, почав Клим клином клин вибивати. Прийшов Панкрат, приніс домкрат. Пішов Прокіп – кипів окріп, прийшов Прокіп – кипить окріп, як при Прокопі – кипів окріп, так і без Прокопа – кипить окріп. Спішку, спішку! Побіжи під ткацьку стрішку, там тчуть і прядуть, мені починак дадуть. Летів перепел перед перепелицею, перед перепеленятами. Рапортував, рапортував та недорапортував, став дорапортовувати, та зарпортувався. Мусій, а Мусій, муку братику сій, печи паляниці, клади на полиці. Бачить лиска, звідкіль блиска, хвостом має, хмари не розмає. Напекли млинців, назвали кравців, а кравець за млинець та й побіг у танець. Всіх скоромовок не перемовиш, не перескоромовиш.